

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ФІЛОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Наталія ЗАРІЧАНСЬКА,

Асистент кафедри іноземних мов Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Постановка проблеми. Філологічна освіта сьогодні переживає складний період. Він пов'язаний із завершенням традиційної системи навчання у ВНЗ і переходом на нову європеїзовану систему, поки малозрозумілу викладачеві і студентів. Європеїзована система української освіти – це інший тип навчання, а принципи управління учбовим процесом, закладені в проекти нових стандартів бакалаврів, нерідко не тільки не зрозумілі, а й викликають відвертий подив з боку викладачів, особливо коли планується активна участь студентів у процесі формування навчального плану. Адже якщо співвіднести цю вимогу з реальними знаннями і освітнім потенціалом сучасних абітурієнтів, які поступають за системою зовнішнього оцінювання, які часто вибирають не спеціальність, а факультет, куди вистачає балів, то нові положення організації навчання викликають, м'яко кажучи, сумніви, але частіше – просто неприйняття.

Швидше за все, це неприйняття тимчасове, оскільки одним із чинників успішності навчального процесу у ВНЗ є активізація пізнавальної діяльності, здібності до творчості, формування і розвиток проектних умінь і проектного мислення як студента, так і викладача. Сучасному викладачеві ВНЗ належить ще освоїти нову систему. Справа не лише в тому, що багато викладачів сьогодні опинилися в стані розгубленості, а в тому, що ламаються сталі уявлення про професійне самовизначення, в яке включаються такі компоненти, як ціннісно-етичне ставлення до світу, інформаційна культура, а також психологічні чинники – емоційний, морально-вольовий, планувальний, контрольний-коректувальний.

Сучасних педагогів ВНЗ лякає, швидше, невизначеність їх професійного майбутнього, ніж те, чому і як вони учитимуть студентів. Методичні питання виявляються в цьому випадку вирішальними. Важче вирішується проблема наступності і традиції в перехідний період. Адже саме вона час від часу виникає в українській освіті на черговому переломному етапі історії.

Аналіз наявних досліджень і невирішених аспектів проблеми. Напрями модернізації української системи вищої освіти є предметом дослідження майже всіх науковців, які опікуються проблемами професійної освіти. Курс розвитку окреслений у посібнику „Вища освіта України і Болонський процес” за редакцією В.Г.Кременя [1]. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу визначають І.І.Бабин, Я.Я.Болубаш, В.В.Грубінко, К.М.Левківський, М.Ф.Степко, В.Д.Шинкарук [5] та ін. Методологічні засади професійної підготовки майбутнього вчителя в контексті євроінтеграційних процесів розроблені О.А.Дубасенюк [2]. У теоретичних дослідженнях і на практиці науковці зважають на Рекомендації Ради Європи, де значна увага приділяється мовній освіті майбутнього фахівця, що покладана забезпечити європейську мобільність, взаєморозуміння, співпрацю [3]. Тому можна погодитись із Л.І.Мацько та О.М.Семенов, що модернізація освітніх процесів суттєво впливає і на професійну підготовку майбутніх учителів-філологів [4].

Проте, ось уже майже два десятиліття українські уряди, що змінюють один одного, говорять про необхідність реформування вітчизняної освіти – і вищої зокрема. І це добре, що керівництво країни розуміє гостроту проблеми. Недобре інше, – що за два десятки років вищій освіті:

а) так і не запропоновано виразного для суспільства аналізу не взагалі проблем, що стоять перед українською освітою, а саме тих, які, власне, і повинні визначити пошуки відповідних рішень;

б) не запропоновано дійсно глибоко осмисленої концепції перспективного розвитку – того ідеального результату, який може бути

досягнутий у процесі реформ (поки ж у кращому разі увазі громадськості пропонувався, так би мовити, якийсь „протокол про наміри” – в тому сенсі, що „ось чого б взагалі хотілося досягти”);

в) не вказано чітких і переконливо аргументованих шляхів вирішення висунутих проблем;

г) не названо реально дієвих і здійснених засобів вирішення перспективних проблем вищої освіти, здатних в обкреслені історичні терміни гарантувати досягнення намічених результатів.

Більш того, держава в особі самих різних своїх представників постійно вказує проблеми і рішення, дуже значущі для самої держави (завдання соціальної політики та економіки), але які мають лише вельми опосередковане відношення до професійних завдань самої освіти. А вирішення цих недалекоглядних завдань постійно загрожують колапсом викладацьких зусиль.

Мета статті – розглянути методичні аспекти модернізації філологічної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Багато проблем модернізації навчального процесу з гуманітарних дисциплін університетської системи української освіти по суті пов'язані не лише з необхідністю залучення вітчизняних ВНЗ до Європи в рамках Болонської угоди, скільки з визнанням перехідного, якщо не кризового, стану сучасної освіти в цілому. При цьому останніми роками проблеми входження України в Болонський процес досить активно обговорювалися науковою громадськістю і представниками різних причетних до цього організацій. Насправді стало очевидно, що залучення України до Болонського процесу в освітній сфері неминуче веде до вироблення нової національної стратегії, яка б враховувала реальні потреби і можливості країни на основі багатих традицій у сфері вітчизняної освіти.

Проте навіть найстійкіші прихильники збереження традицій вітчизняної вузівської освіти не можуть не розуміти того, що в світі, що змінився докорінним чином, неможливо зберегти недоторканими багато

сталих канонів української вищої школи. Можливо найгостріше питання модернізації стали в гуманітарній сфері підготовки фахівців. При цьому необхідно пам'ятати, що українська система освіти в своїй основі ще з радянських часів завжди відрізнялася поєднанням фундаментальності і спеціалізації, а це, власне, і складає специфіку підготовки студентів в сучасних університетах як центрах науки і навчання.

Складність сьогоденного перехідного періоду полягає в тому, що у ВНЗ, який здійснює підготовку вчителя-філолога, немає часу на вичікування та осмислення змін, що відбуваються в освіті. Сучасний конкурентоздатний фахівець потрібний школі зараз. У зв'язку з цим зростає роль викладача ВНЗ і як носія традицій, і як провідника інноваційних ідей з урахуванням особливостей регіону і потреб часу в цілому. Великого значення набувають традиції як основа, опора, яка повинна допомогти освоїтися викладачам і студентам у новому освітньому просторі, що формується.

Традиції як поняття давно устоялося в нашій свідомості, зокрема в суспільному сенсі слова, як передача наступним поколінням знань і умінь у викладанні філологічних (літературознавчих) дисциплін, в етичній оцінці того, що відбувається, у формах і способах громадянського самовираження, осмислення особистістю свого місця в сучасному соціумі.

У гуманітарній сфері і в галузі філології справа ускладнюється тим, що, крім вирішення завдань підготовки фахівців, в Україні за цими галузями вузівського навчання завжди визнавалися найважливіші не лише соціальні (підготовка дипломованих фахівців) завдання, а й завдання формування культурних і духовних складових сучасної особистості з університетським дипломом. Проте створюється враження, що в даний час в умовах провідної ролі ринкових відносин і докорінної культурної переорієнтації нового покоління на західні зразки культури і поведінки соціальні і духовно-ціннісні цілі вузівської освіти на офіційному рівні взагалі не розглядаються.

У той самий час при переході на дворівневу систему навчання проблема професіоналізації в галузі філології стоїть дуже гостро, оскільки

цілий ряд дисциплін досить легко визнати „непотрібними” і з економічної точки зору, і з погляду потреб майбутньої професії випускника.

Одночасно постає питання про перегляд співвідношення між базовими компонентами змісту освіти як усередині окремої дисципліни, так і в цілому за всім освітнім стандартом. Як відомо, цими компонентами є історія галузі знання, теорія, сучасний стан і прикладні її аспекти. Вирішення цих питань багато в чому залежить від того, чи будемо ми визнавати і враховувати соціально-культурний компонент філологічної освіти.

Справа ускладнюється ще й тим, що в самій сфері підготовки фахівців з гуманітарною освітою все більш очевидна криза традиційної системи і методики передавання та освоєння знань. Процес навчання зазвичай передбачає поступове розширення кола пропонованих студентам наукових відомостей і практичних навичокту лінійно-послідовному фіксованому за часом процесі одержання і накопичення знань з періодичною їх перевіркою. В умовах різкого збільшення потоку інформації, одномоментної дії на людей її самих різнорідних компонентів, появи нових спеціальностей і сфер професійної діяльності орієнтація на сталі пласти знань поза сумнівом втратила своє самодостатнє значення.

Проте напрям реформування вітчизняної вищої школи при переважній увазі до тієї частини західної моделі освіти, яка характеризується установкою на глибоку професіоналізацію і прагматизм у підготовці фахівців і послідовною орієнтацією на ринок, не може бути повністю прийнятним для гуманітарної сфери з причини наявності вищезгаданих духовно-культурних цілей цієї освіти. На наш погляд, роль і значення гуманітарної сфери освіти і, зокрема, філології, не може бути зведена тільки до обслуговування ринку, що пропонує певний перелік професій. Під час проведення реформи освіти було б важливо зберегти базові принципи вітчизняної вищої школи. Тільки раціональне поєднання фундаментальності і спеціалізації під час вдосконалення системи освіти і підвищення її якості дозволить поєднувати міцні базові знання, що мають і культурне значення (наприклад, українська

та іноземні мови, зарубіжна література), з виробленням орієнтирів, цінностей і навичок, що допомагають самостійно відбирати і концентрувати ці знання в певній сфері діяльності в інформаційно-культурному просторі, що постійно оновлюється і змінюється.

Саме гуманітарна освіта в своєму реформованому вигляді, крім створення корпусу фахівців, що відповідає потребам ринку, повинна мати можливості сприяти створенню урівноваженої картини культурного світу, подолати те, що іноді називають інформаційним «хаосом», що виник у сфері гуманітарного знання в пострадянську епоху. У цьому плані реформування української вузівської освіти повинне відповідати провідній європейській тенденції забезпечення через багаторівневу систему нової якості свідомості, активності і особистого вибору в процесі вузівського навчання і післявузівської підготовки для кожного студента. При цьому незайве буде нагадати, що тим самим українська освіта по суті повернеться до своїх основ – визнання основною цінністю самої освіти і знань, у тому числі і в гуманітарній сфері.

Не випадково з цієї точки зору в науково-методичній літературі прихильниками переходу до Болонської системи сформульований досить великий і в цілому справедливий список претензій до традиційних форм організації навчального процесу у вітчизняних ВНЗ. У різних галузях вузівської освіти ці недоліки проявляють себе по-різному і мають різне значення, але, що стосується гуманітарної сфери, одним із найтривожніших явищ можна визнати часткову втрату потреби в здобуванні гуманітарної освіти не лише для успішного здійснення майбутньої професійної діяльності, але і як важливого чинника загальнокультурного розвитку. Це супроводжується ослабленням мотивацій в одержанні знань у деяких гуманітарних галузях, зокрема, у філології. Причинами такого стану справ серед інших є вкрай обмежені в умовах потоково-групової організації навчального процесу можливості індивідуалізації, гуманізації, академічної мобільності освітніх програм, що продекларованої в нашій вищій освіті. При

потоково-груповому навчанні дуже складно послідовно освоювати освітні програми початкової, середньої і вищої професійної освіти в скорочені терміни, що вельми неефективно з погляду державних витрат на освіту. Отже, є достатньо серйозні підстави для реформування вітчизняної вищої школи.

Як відомо, сучасні процеси модернізації в сфері освіти забезпечуються декількома її складовими: це зміст і структура освіти, технологія і методика навчання і його ресурсне забезпечення. Розробка нового покоління державних стандартів освіти навряд чи має зводитись до формальних нововведень: структуру освітнього процесу можна просто співвіднести з європейськими стандартами, але з урахуванням вітчизняних традицій побудови університетського навчання. Тому більшість прихильників залучення України до Болонського процесу особливо звертають увагу на благотворне значення істотного підвищення академічної мобільності студентів і викладачів. Проте міжвузівська і міжнародна мобільність навряд чи стане домінуючою тенденцією здобування вищої освіти, і є істотніші причини, що спонукають до змін у вітчизняних ВНЗ.

Загальноєвропейські вимоги демократизації, індивідуалізації і активізації освіти як з погляду розширення можливостей студентів, так і управління інформаційними потоками в процесі навчання можуть бути забезпечені насамперед поглибленим реформуванням форм і методів організації навчального процесу. Недаремно, коли ставиться питання про необхідний і достатній мінімум перетворень, то очікується, що зазнає позитивних змін вузівська методична система навчання, що і дозволить змінити ставлення до навчання як викладачів, так і студентів.

Для українських ВНЗ важливе значення може мати перехід до модульної системи організації навчального процесу. Значна переробка змістових установок і формальних принципів підготовки бакалавра-гуманітарія і здійснення істотних змін у підходах до формування переліку та змісту загальнопрофесійних дисциплін в нових державних стандартах

враховує комплексний підхід до передбачуваних змін на основі взаємозв'язку ряду найважливіших компонентів. Це зміни співвідношення аудиторної і самостійної роботи студентів у бік збільшення частки самонавчання в освітньому процесі; збільшення гнучкості освітніх програм, можливість отримання первинних професійних навичок у декількох споріднених галузях діяльності і одночасно – профілізацію випускника – бакалавра для продовження освіти на другому рівні за програмами фахівця або магістра, що входять у даний напрям підготовки. Все це спричиняє за собою зміну змісту дисциплін з урахуванням сучасних досягнень науки і нових можливостей навчання на базі впровадження новітніх інформаційних технологій. При цьому як система кредитів, так і введення модульного навчання спонукають внести докорінні зміни до організації навчального процесу в системі відносин між студентом, викладачем і ВНЗ. Якщо в традиційній системі навчання головним був зв'язок Держстандарт – навчальний план – дисципліна – студент, то в новій системі модуль стає однією з найважливіших одиниць, що регулюють і програму навчання, і діяльність викладачів, і сам процес навчання студентом, і оцінку його знань аж до одержання відповідної кваліфікації. В результаті студент не лише як об'єкт, але і як суб'єкт навчання стає основною фігурою всього навчального процесу.

В даний час є низка нормативних документів, що допомагають ВНЗ України здійснювати модернізацію вищої освіти. В них пропонується під час організації навчального процесу керуватися такими його особливостями:

- особиста участь кожного студента у формуванні свого індивідуального навчального плану на основі великої свободи вибору дисциплін; залучення до навчального процесу академічних консультантів, які допомагають студентам у формуванні індивідуального навчального плану;
- повна забезпеченість навчального процесу всіма необхідними методичними матеріалами в друкарській і електронній формах;

- використання бально-рейтингових систем для оцінювання засвоєння студентами навчальних дисциплін.

В той самий час за ступенем обов'язковості і послідовності засвоєння змісту освіти робочий навчальний план за напрямом підготовки (спеціальності) має включати три групи дисциплін по всіх циклах: а) група дисциплін, що вивчаються обов'язково і строго послідовно в часі; б) група дисциплін, що вивчаються обов'язково, але не послідовно; у) дисципліни, які студент вивчає на власний вибір.

Дисципліни групи „б” і „в” створюють передумови для так званої „нелінійної” організації навчального процесу, що принципово відрізняється від нині чинної у ВНЗ України. Група дисциплін „а” є базовою для визначення курсу (роки навчання) студента, його потоку і групи. При формуванні робочих навчальних планів з метою оптимізації навчального процесу рекомендується передбачити максимальну уніфікацію навчальних планів суміжних напрямів підготовки (спеціальностей). Реалізація цих завдань, як нам представляється, найуспішніше вирішується при введенні модульної системи побудови навчальних програм.

Очевидно, що модульний підхід до навчального процесу безпосередньо пов'язаний з кредитово-заліковою системою, поза нею нездійснений і передбачає істотні заходи щодо змін в організації навчального процесу. По-перше, модуль припускає висунення на перший план питання про ступінь трудомісткості для студентів тієї або іншої частини навчального плану. Тому він повинен включати всі види роботи студента: аудиторну, самостійну, іспити, участь у семінарах і індивідуальних співбесідах з викладачами, презентаціях, дискусіях, курсові та інші види письмових робіт (наприклад, реферати). У модулі враховується співвідношення між аудиторною і самостійною роботою. Зокрема, перенесення акценту на самостійну роботу студентів при можливостях доступу, що істотно розширилися, до різних баз інформації, до наукової і навчальної літератури має спричинити значні зміни в концепції викладання.

При модульній системі аудиторний час не може використовуватися тільки для передавання заздалегідь відібраної інформації від викладача до студентів на лекціях або повторення цієї інформації студентами на семінарах. Основна увага має бути приділена освітленню основних проблем дисципліни і коментуванню різних теорій або концепцій, що забезпечує студентам можливості для самостійного їх освоєння, пошуку, аналізу та інтерпретації різноманітної інформації. Це слід супроводжувати введенням модульного графіка навчального процесу впродовж всього навчального року, що є практичною реалізацією принципу неперервності навчання в його основних компонентах і дозволить скоротити багатотижневі екзаменаційні сесії, а головне, спонукатиме студента рівномірніше використовувати час для освоєння окремих предметів і всієї освітньої програми.

Перехід до модульної системи організації навчального процесу може стати ефективним засобом інтеграції теоретичної і практичної підготовки і забезпечення спеціалізації студентів. Разом з теоретичним освоєнням певного курсу модуль обов'язково містить у собі не лише різного типу контрольно-перевірвальні завдання і процедури, а й включає практики (зокрема, і виробничі), а також вимагає оволодіння навичками відбору й аналізу конкретного матеріалу, комп'ютерної грамотності тощо. Звісно, модульний підхід не повинен повністю замінити традиційну лінійну або послідовно-логічну схему освоєння дисциплін за тією або іншою освітньою програмою або спеціальністю. Одне з головних завдань модуля – забезпечити багатоаспектність подання навчального і наукового матеріалу та підвищити академічну мобільність і компетентність кожного студента на основі індивідуальної навчальної програми та індивідуального темпу її освоєння.

Прихильники входження України в Болонський процес досить активно вивчають відповідний зарубіжний досвід і відзначають, що особливо широкого поширення модульне навчання набуло у ряді західних країн (США, Англія, ФРН, Швеція, Нідерланди). Найзагальнішою особливістю цього типу навчання є послідовне освоєння студентами окремих модулів,

об'єднаних єдинією освітньою програмою, але розділених на різні групи за ступенем складності і важливості для майбутньої спеціалізації випускників. При модульному навчанні кожен студент працює самостійно в рамках бально-рейтингової системи по запропонованому йому деканатом індивідуальному плану і може переходити від модуля до модуля у міру засвоєння матеріалу, в окремих випадках незалежно від інших модулів.

Література

1. Вища освіта України і Болонський процес: Навчальний посібник / За ред. В.Г.Кременя. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. – 384 с.
2. Дубасенюк О.А. Методологічні засади професійної підготовки майбутнього вчителя / О.А.Дубасенюк // Модернізація вищої освіти в контексті євроінтеграційних процесів : Зб.наук.пр. учасників Всеукраїнського методологічного семінару з міжнародною участю. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім.І.Франка, 2007. – С. 44-53.
3. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання С.Ю.Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
4. Мацько Л.І. Мовна особистість науковця ХХІ століття / Мацько Л.І, Семенов О.М. // Філософія педагогічної майстерності: Зб.наук.пр. / Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України / Редкол.: Н.Г.Ничкало та ін. – Київ-Вінниця: ДОВ „Вінниця”, 2008. – С.222-230.
5. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу (документи і матеріали 2003-2004 рр.) / За ред. В.Г.Кременя. Авт.колектив: М.Ф.Степко, Я.Я.Болюбаш, В.Д.Шинкарук, В.В.Грубінко, І.І.Бабин. – Тернопіль: Вид-во ТДПУ імені В.Гнатюка, 2004.

Анотації

В даній статті розглядаються науково-методичні аспекти модернізації філологічної освіти. Визначається, що перехід до модульної системи організації навчального процесу може стати ефективним засобом інтеграції теоретичної і практичної підготовки в забезпеченні спеціалізації студентів.

Ключові слова: науково-методичні аспекти, модернізація, модульна система, система освіти, філологічна освіта.

В этой статье рассматриваются научно-методические аспекты модернизации филологического образования. Определяется, что переход к модульной системе

организации учебного процесса может стать эффективным средством интеграции теоретической и практической подготовки в обеспечении специализации студентов.

Ключевые слова: научно-методические аспекты, модернизация, модульная система, система образования, филологическое образование.

In the article is scrutinizing scientific and systematic aspects of improve of philological education. The passage to modulate system of organization of teaching process can become effective means of theoretical and practical training in the security of student's specialization.

Key words: scientific and systematic aspects, improve, modulate system, system of organization of teaching process, philological education.

Відомості про автора

ЗАРІЧАНСЬКА НАТАЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

Асистент кафедри іноземних мов Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.